

УДК 343.131 (477)

Бондаренко Ольга Сергіївна –

кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Olha S. Bondarenko –

candidate of juridical sciences, senior lecturer,
department of criminal law disciplines of
the Academic Research Institute of Law,
Sumy State University
(59 Petropavlivska St., build. 3, Sumy, 40000, Ukraine)

Харченко Анастасія Леонідівна –

студентка 3 курсу спеціальності «Право»
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Anastasiia L. Kharchenko –

3 year student of “Law” specialty,
the Academic Research Institute of Law,
Sumy State University
(59 Petropavlivska St., build. 3, Sumy, 40000, Ukraine)

Особливості забезпечення права на захист обвинуваченим та засудженим

У статті розглядається питання реалізації та забезпечення права на захист та правову допомогу для обвинувачених та засуджених у кримінальному процесі на всіх його стадіях. Пропонується удосконалення законодавства у сфері контролю за дотриманням правових приписів учасниками та суб'єктами кримінального провадження.

Ключові слова: право на захист, право на правову допомогу, права засуджених та обвинувачених в кримінальному провадженні. Кримінальне процесуальне законодавство в сфері захисту прав та законних інтересів обвинувачених та засуджених.

В статье рассматривается вопрос о реализации и обеспечении права на защиту и правовую помощь для обвиняемых и осужденных в уголовном процессе на всех его стадиях. Предлагается усовершенствовать законодательство в сфере контроля над соблюдением правовых норм участниками и субъектами уголовного производства.

Ключевые слова: право на защиту, право на правовую помощь, права осужденных и обвиняемых в уголовном производстве. Уголовное процессуальное законодательство в сфере защиты прав и законных интересов обвиняемых и осужденных.

O.S. Bondarenko, A.L. Kharchenko Features of Ensuring the Right to Defense of Accused and Convicted Persons

The article addresses one of the most pressing issues in criminal proceedings - ensuring that such rules as the right to defense and legal assistance for defendants and convicted persons are put into practice.

The subject of the study is the legal norms, their implementation and the provision related to the granting of the right to defense and legal assistance to accused and convicted persons. Analysis of Articles 59, 63 and 129 of the Constitution of Ukraine, Articles 20 and 45 of the Criminal Procedure Code, analysis of court cases concerning violation of the rights mentioned above.

The purpose of the scientific problem is to find ways to solve the problem of data rights violations and to outline proposals for their solution.

The subject of this scientific article is poorly researched, due to the fact that criminal procedural law is constantly changing. All the literature studied and used has, for the most part, concerned the rights exercised in respect of defendants and suspects. Few such rights have been explored during the punishment phase. Therefore, the doctrinal interpretation of the concepts covered in this article is relevant.

Constitutional norms, criminal and criminal procedural legislation in the sphere of protection of rights and legitimate interests of the accused and convicted are analyzed. It is concluded that the investigated normative legal acts have gaps, in particular the Law of Ukraine "On Free Legal Aid" has an exhaustive list of persons entitled to free legal aid, and the convicted and acquitted are not included in this list.

It is proposed to establish a supervisory institute to supervise the implementation in practice of defense and legal assistance for defendants and convicts at the pre-trial stage, during the trial of the merits and at the stage of execution of sentences. As well as outlining the institute of responsibility for those persons who are charged with the duty of securing such rights.

Keywords: *right to defense, right to legal assistance, rights of convicted and accused in criminal proceedings. Criminal procedural legislation in the field of protection of the rights and legitimate interests of accused and convicted persons.*

Постановка проблеми. Питання реалізації права на захист у кримінальних справах є актуальним на всіх його стадіях. Принцип «людина є найвищою соціальною цінністю» визначено Основоположним законом – Конституцією України, а отже захист прав та законних інтересів є головним завданням судочинства. Реалізацію даного положення в кримінальному провадженні покладено на норми що визнають право обвинувачених та засуджених на правову допомогу та захист. Саме проблематичність з дією цих норм на практиці і викликало таку актуальність дослідження цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Право на захист засуджених та обвинувачених, його забезпечення та реалізація було предметом дослідження багатьох науковців, таких як: М.М. Міхійенко, В.М. Завгородня, В.Г. Гончаренко, А.В. Кузнєцов, Є.О. Шевченко, А.М. Бірюкова, М.С. Строгович, Т.В. Варфоломєєва, Ю.В. Хоматова, В.Т. Нора, та інші.

Мета. Метою даної статті є особливості забезпечення права на захист обвинувачуваним та засудженим, а також порушенням даного припису на різних стадіях кримінального процесу.

Невирішені раніше проблеми. Порушення права на захист та права на правову допомогу обвинуваченим та засудженим є дуже поширеним. Відсутні чіткі алгоритми притягнення до відповідальності осіб, що

допускають порушення прав, закріплених у статтях 59, 63 та пункту 5 частини 3 статті 129 Конституції України. Рівень забезпечення судом реалізації права на захист обвинуваченого та засудженого дуже низький, а тому є доцільним пошук шляхів вирішення цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 59 Конституції країни кожній людині гарантується невід’ємне право на правову допомогу, а у випадках, передбачених законом, така допомога надається безоплатно. Це право полягає не тільки у можливості користуватися допомогою захисника, а також представництво і складання процесуальних документів. Адвокатура України діє для забезпечення таких прав, що стосуються захисту від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні. Також, особливо важливим приписом для теми нашої наукової роботи є частина 2 статті 63 Конституції України, в якій йдеться про те, що підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист. Про забезпечення обвинуваченому права на захист йдеться у пункті 5 частини 3 статті 129 Конституції України[1].

Захист у кримінальному процесі – це вид реалізації права на правову допомогу, що гарантується особам, які беруть участь у кримінальному процесі. Це, так би мовити, діяльність всіх учасників та суб’єктів кримінального провадження, їхніх захисників та представників, що спрямована на зняття підозри,

обвинувачення, виявлення та доведення обставин, що пом'якшують відповідальність підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, а також захист законних особистих та майнових інтересів особи, здійснення представництва.

Н. Литвин зазначає: «За загальним правилом забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому права на захист є системою засобів та способів, передбачених та не заборонених законом, виражених у сукупності процесуальних прав, використання та реалізація яких дає змогу учасникам кримінального провадження особисто захищатися від підозри чи обвинувачення у вчиненні злочину, користуватися юридичною допомогою захисника, та покладає на слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд обов'язок роз'яснити належні особам права та забезпечити їх право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного або призначеного захисника»[7].

Розглядаючи вищезазначені норми, визначені у Конституції України слід говорити про те, що така засада судочинства як забезпечення обвинуваченому права на захист є прямим відображенням одного з основних прав людини і громадянина у кримінально-процесуальному праві, що закріплені в другому розділі Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Права обвинуваченого або підсудного створюється всією сукупністю прав, що належать даній особі, а отже здійснення яких має можливість протистояти висунутому проти нього обвинуваченню, доводити свою невинуватість, непричетність до скоєння злочину, захищати свої права та обов'язки, претендувати на врахування до справи пом'якшуючих обставин. Слід зазначити, що право на захист є тісно пов'язаним та невід'ємним від гарантій його реалізації. Саме безпосереднє здійснення цього права є ключовим в конституційній нормі.

Проте, не дивлячись на те, що право на захист в повному обсязі визначено законодавчо, процес реалізації є проблематичним. Часто зустрічаються випадки, коли суд може розглядати справу без присутності захисника обвинуваченого, або ж особі взагалі не роз'яснили його права, та не сприяли залученню захисника у випадках, коли це необхідно та потрібно. У таких випадках, коли особа:

неповнолітня, має фізичні або психічні вади, щодо якої розглядається справа про тяжкий злочин, щодо якої передбачається застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, не володіє мовою, якою ведеться судочинство, участь захисника є обов'язковою (відповідно до статті 52 КПК)[2].

Для реалізації права на захист для засуджених є три варіанти здійснення захисту: це залучення безоплатної правової допомоги, використання послуг адвоката та самозахист. Особа має право на захист, і реалізовувати це право у вигляді самозахисту. Надання безоплатної допомоги регулюється пунктом 7 частиною 1 статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», де йдеться про те, що «особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, а також особи, засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі, - на всі види правових послуг, передбачені частиною другою статті 13 цього Закону»[3].

Адвокатський вид захисту регулюється нормами Кримінального процесуального кодексу, а саме статтею 45. Відповідно до цієї статті «захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію)»[2]. Захисником може бути тільки та особа, відомості якої внесено до Єдиного реєстру адвокатів України.

Право на захист включає в себе як право захищатися від підозри та обвинувачення, так і захищати свої особисті законні інтереси (майнові, трудові, тощо). Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 8 «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві», забезпечення

підозрюваному, обвинуваченому, підсудному, засудженому і виправданому права на захист відповідно до норм, визначених в статтях 58, ч. 2 ст. 63 і п. 6 ч. 3 ст. 129 Конституції України і чинного кримінального процесуального законодавства є однією з головних основ судочинства, важливою гарантією всебічного, повного та об'єктивного розгляду справи та запобігання притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що не вчинили злочин. Участь захисника у справі дозволяє більш повно використовувати право на захист[5].

Аналізуючи вищевикладене доцільно розглянути питання про компенсацію витрат на правову допомогу у кримінальному судочинстві, зокрема, йдеться мова про витрати на правову допомогу захисника. Поняття «захист» визначено у статті 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: захист – це вид адвокатської діяльності, що полягає у забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі(екстрадицію), а також особи яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення[4]. Відповідно до статті 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», розмір гонорару встановлюється з врахуванням складності справи, кваліфікації та досвіду адвоката, фінансового стану клієнта[4]. Також вказано, що гонорар має бути розумним та враховувати витрачений адвокатом час. Отже, чіткого розміру плати за послуги адвоката законодавець не встановлює, і величина гонорару може варіюватися в залежності від конкретної справи та від самого адвоката. Як наслідок, законодавчо просто не може бути закріплено чіткого розміру гонорару за послуги адвоката.

У статті 20 Кримінального процесуального кодексу визначено забезпечення права на захист як однією з головних засад кримінального провадження[2]. Це право полягає у наданні йому можливості надати пояснення з приводу підозри и обвинувачення, у письмовому чи усному вигляді; право збирати і

подавати докази; брати особисту участь у провадженні; користуватися правовою допомогою, тощо. Варто зазначити, що забезпечення цього права покладається на державу, а не на саму особу. І якщо сама особа не може реалізувати це право, то є можливість надання безоплатної правової допомоги за рахунок держави. У частині 1 статті 52 вказано, що участь захисника у справа про тяжкі злочини є обов'язковою.

Детально проаналізувавши статтю 20, доходимо висновку про те, що безоплатна допомога надається визначеному колу осіб, а саме – підозрюваному і обвинуваченому. Отже засуджені та виправдані вилучені з кола осіб, що можуть претендувати на надання безоплатної правової допомоги, одночасно з тим, що по факту, вони є учасниками кримінального провадження, яким право на захист має забезпечуватися. Вважаємо за доцільне внесення змін до законодавства, і включення до списку осіб, що мають право на безоплатну правову допомогу засуджених та виправданих.

У тому разі, якщо особа не має достатньо коштів для того, щоб залучити до захисту адвоката, суд, за клопотанням особи може призначити захисника для надання безоплатної правової допомоги відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Задоволення такого клопотання може бути лише в тому випадку, коли це дійсно обґрунтовано і доведено відповідними документами про доходи.

Право на захист включає в себе не тільки захист від обвинувачення, а й захист законних особистих та майнових інтересів. Такі як: право не бути засудженим за ті злочини, які він не вчиняв; право не бути підданим несправедливому покаранню, що призначене без урахування характеру і ступеня суспільної небезпечності злочину, особи винного й обтяжуючих та пом'якшуючих обставин; право не бути обмеженим в правах, які надані йому законом. Процесуальним засобом, за допомогою якого особа засудженого або обвинуваченого може здійснити право на захист є клопотання або скарга.

Право на захист є диспозитивним, тобто це не є обов'язком, але суб'єкти права можуть це зробити. А от для особи, яка проводить розслідування або безпосередній розгляд справи у судовому засіданні, тобто судді, забезпечити

захист обвинуваченого у випадках, коли ця необхідність передбачена законом є обов'язковим.

На стадії виконання вироку кримінальний процес не припиняється і не закінчується. Це самостійна, фінальна стадія провадження, що бере початок з моменту набрання вироком законної сили. Завданням стадії є виконання вироку. На цій стадії процесу беруть участь не тільки суд і судді, а також органи та установи виконання покарань, їх адміністрація, уповноважені особи органів внутрішніх справ, працівники пенітенціарної служби, кримінально – виконавчої служби, та ін. Усі вони можуть впливати і впливають на становище засуджених на обвинувачених. Отже, на даній стадії кримінального процесу також є вкрай важливим можливість реалізації права на правову допомогу та захист особи.

В. Попелюшко зазначає: «хоча в цій стадії процесу питання по суті справи, тобто про винуватість чи невинуватість засудженого не вирішуються, проте ті, що вирішуються, а це в основному питання про покарання, мають суттєве значення для подальшої долі особи, яка піддається кримінальному покаранню»[13].

Аналізувати реалізацію права на захист засудженого можна на прикладі судових справ та рішень. Таким прикладом може бути постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 7 червня 2018 року про порушення права обвинуваченого (засудженого) на вільний вибір захисника[6]. У справі йдеться про те, що особа не володіла офіційною мовою провадження (рідною мовою була румунська), а також розгляд справи про тяжкий злочин (ОСОБА_2 обвинувачувався у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 187 КК, що згідно ст. 12 КК є особливо тяжким) відбувався без захисника особи (захисник особи не з'явився до зали суду через хворобу), хоча засуджений подавав відповідне клопотання до суду. Особі було відмовлено, і судовий розгляд відбувся з мотивів необхідності дотримання розумних строків кримінального провадження.

Таким чином, у справі було порушено низку правових норм, що регулюють забезпечення права на правову допомогу та вільного вибору захисника. Суд порушив статті 59 та 63 Конституції України, статтю 6 Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод та статті 48, 49, 52, 54 Кримінального процесуального кодексу та право обвинуваченого мати захисника, вибраного на власний розсуд. Відповідно до частини 1 статті 412 Кримінального процесуального кодексу недотримання права обвинуваченого у виборі захисника є порушенням вимог процесуального закону та є підставою для скасування судового рішення.

Зі статистикою і аналізом судових рішень, що стосуються забезпечення права на захист можна ознайомитись в Огляді судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду щодо забезпечення права на захист у кримінальних провадженнях (справах). Випадків порушення цього права велика кількість, здебільшого це ситуації, коли справи про тяжкі та особливо тяжкі злочини розглядаються без захисника особи, або порушується право вільного вибору захисника для особи. Такі справи вирішуються скасуванням ухвали чи рішення суду, заміни складу суду та новим розглядом справи. Також досить частим є явище, коли особу в недостатній мірі, або взагалі не проінформували щодо її прав, а саме щодо права на захист та правову допомогу у повній мірі і вільного вибору захисника.

Для скорочення випадків порушення права на захист, на наш погляд, доцільним було б внести правки до законодавства, що могли б певним чином обмежувати осіб, що причетні до порушення права на захист для обвинувачених та засуджених (судді, слідчі, працівники та адміністрація органів та установ виконання покарань, служби пробації та ін.). Можливо, було б дієвим впровадження нової посадової особи та інституту контролю за виконанням та забезпеченням прав засуджених та обвинувачених у кримінальному провадженні. Адже тільки контроль як на досудовому етапі, так і безпосередньо впродовж судового розгляду справи може знизити статистику щодо недодержання вимог законодавства у сфері забезпечення права на захист.

Висновки. Отже, попри те, що право на захист та правову допомогу обвинуваченим та засудженим законодавчо визначено, порушення даного припису є досить частим та стабільним явищем. Вкрай важливим є напрацювання тенденції до зменшення випадків порушення

такого права, що регулюється конституційними нормами та кримінальним законодавством. Таке недодержання норм порушують честь та гідність особи, право на свободу, справедливе судочинство, правову допомогу та захист, Адже одним із головних завдань кримінального провадження є застосування належної правової процедури, що повинно проявлятися у

беззаперечному дотриманні всіх законодавчих норм.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 26.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 13. Ст.88.
3. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 03.06.2011 р. № 3460-УІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-17. *Відомості Верховної Ради України*. № 2013. № 27. Ст. 282.
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві від 24 жовтня 2003 року № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-03>.
6. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07 червня 2018 р., судова справа № 714/266/16-к. URL: https://protocol.ua/ua/vs_kks_porushennya_prava/.
7. Литвин Н.А. Функція захисту за новим КПК України та її реалізація на стадії виконання вироку. *Вісник Львівського університету. Сер.: Юридична*. 2014. Вип. 59. С. 350-355.
8. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо забезпечення права на захист у кримінальних провадженнях (справах) / Упоряд: правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної і правової роботи апарату Верховного Суду. Київ. 2019. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_KKS_2.pdf.
9. Молдован В. В., Мельник С.М. Поняття та зміст права обвинуваченого на захист у кримінальному процесі України та ФРН. *Адвокат*. 2009. № 8. С. 31-34.
10. Корчева Т. В. Щодо питання забезпечення права на захист особи у кримінальному провадженні за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_1_23.
11. Завгородня В.М. Проблемні питання реалізації кримінально-процесуального права на захист обвинуваченого (підсудного), який утримується під вартою. *Університетські наукові записки*. 2007. № 4(24). С. 384-387. URL: <http://univer.km.ua/visnyk/1466.pdf>.
12. Дільна З. Ф. Реалізація окремих засад кримінального провадження в стадії виконання судових рішень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 18. С.141-144.
13. Попелюшко В.О. Проблеми кримінального процесу та захисту у кримінальній справі. Збірник наукових статей / укл. С.В. Аврамишин. Острог: НаУОА. 2008. 400 с.
14. Гулько Б., Луспеник Д. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ про судову практику забезпечення права на захист у кримінальному провадженні. *Закон і бізнес*. 2015. № 43. URL: https://zib.com.ua/ua/119494yak_zabezpechiti_pravo_na_zahist_u_kriminalnomu_provadzhenni.html.
15. Гулько Б., Луспеник Д. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ про судову практику забезпечення права на захист у кримінальному провадженні. *Закон і бізнес*. 2015. № 44. URL: https://zib.com.ua/ua/119494yak_zabezpechiti_pravo_na_zahist_u_kriminalnomu_provadzhenni.html.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 26.06.1996 r. № 254k/96-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St.141.
2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks vid 13.04.2012 r. № 4651-VI. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2013. № 13. St.88.
3. Pro bezoplatnu pravovu dopomohu : Zakon Ukrainy vid 03.06.2011 r. № 3460-U1. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2011. № 51. St. 577.
4. Pro advokaturu ta advokatsku diialnist : Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 r. № 5076-17. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 2013. № 27. St. 282.
5. Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy pro zastosuvannya zakonodavstva, yake zabezpechuie pravo na zakhyst u kryminalnomu sudochynstvi vid 24 zhovtnia 2003 roku № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-03>.
6. Postanova Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 07 chervnia 2018 r., sudova sprava № 714/266/16-k. URL: https://protocol.ua/ua/vs_kks_porushennya_prava/.
7. Lytvyn N.A. Funktsiia zakhystu za novym KPK Ukrainy ta yii realizatsiia na stadii vykonannya vyroku. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Ser.: Yurydychna*. 2014. Vyp. 59. S. 350-355.
8. Ohliad sudovoi praktyky Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu shchodo zabezpechennia prava na zakhyst u kryminalnykh provadzhenniakh (spravakh) / Uporiad: pravove upravlinnia (III) departamentu analitychnoi i pravovoi roboty aparatu Verkhovnoho Sudu. Kyiv. 2019. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_KKS_2.pdf.
9. Moldovan V. V., Melnyk S.M. Poniattia ta zmist prava obvynuvachenoho na zakhyst u kryminalnomu protsesi Ukrainy ta FRN. *Advokat*. 2009. № 8. S. 31-34.
10. Korcheva T. V. Shchodo pytannia zabezpechennia prava na zakhyst osoby u kryminalnomu provadzhenni za novym Kryminalnym protsesualnym kodeksom Ukrainy. *Teoriia i praktyka pravoznavstva*. 2013. Vyp. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_1_23.
11. Zavhorodnia V.M. Problemni pytannia realizatsii kryminalno-protsesualnoho prava na zakhyst obvynuvachenoho (pidsudnoho), yakyi utrymuietsia pid vartoiu. *Universytetski naukovy zapysky*. 2007. № 4(24). S. 384-387. URL: <http://univer.km.ua/visnyk/1466.pdf>.
12. Dilna Z. F. Realizatsiia okremykh zasad kryminalnoho provadzhennia v stadii vykonannya sudovykh rishen. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. 2015. № 18. S.141-144.
13. Popeliushko V.O. Problemy kryminalnoho protsesu ta zakhystu u kryminalnii spravi. Zbirnyk naukovykh statei / ukl. S.V. Avramyshyn. Ostroh: NaUOA. 2008. 400 s.
14. Hulko B., Luspenyk D. Vyshchy spetsializovanyi sud Ukrainy z rozghliadu tsyvilnykh i kryminalnykh sprav pro sudovu praktyku zabezpechennia prava na zakhyst u kryminalnomu provadzhenni. *Zakon i biznes*. 2015. № 43. URL: https://zib.com.ua/ua/119494yak_zabezpechiti_pravo_na_zahist_u_kriminalnomu_provadzhenni.html.
15. Hulko B., Luspenyk D. Vyshchy spetsializovanyi sud Ukrainy z rozghliadu tsyvilnykh i kryminalnykh sprav pro sudovu praktyku zabezpechennia prava na zakhyst u kryminalnomu provadzhenni. *Zakon i biznes*. 2015. № 44. URL: https://zib.com.ua/ua/119494yak_zabezpechiti_pravo_na_zahist_u_kriminalnomu_provadzhenni.html.